

d'accroître l'adhésion d'un auditoire aux thèses qu'on présente à son assentiment". (Koko lause Lehdon käännöksenä: "Koska argumentaatiossa ei pyritä johtamaan seuraamuksia premisseistä, vaan hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille, se ei koskaan tapahdu tyhjiössä." (RV, 16) Alkuperäinen lause: "Comme le but d'une argumentation n'est pas de déduire les conséquences de certaines prémisses, mais de provoquer ou d'accroître l'adhésion d'un auditoire aux thèses qu'on présente à son assentiment, elle ne se déroule jamais dans le vide." (ER, 23))

Lehto on kääntänyt verbin "provoquer" "hankkimiseksi". Käännös vastaa tietysti hyvin Perelmanin kommunikatiivista ja konfliktin ajatusta karttelevaa yleislinjaa. Kuitenkin juuri tässä yhteydessä termi "hankkimaan" latistaa verbin "provoquer", varsinkin kun pari sivua myöhemmin Perelman käyttää myös verbiä "inciter" puhuessaan toimintaan tähtäävästä argumentaatiosta (ER, 25-26). Senkin ajatuksen Lehdon käännös on kadottanut (vrt. RV, 19).

Käännöksen kompuroinnin uhallakin olisi näissä yhteyksissä kannattanut puhua provosoinnista (provoquer) ja yllyttämisestä (inciter), jotta argumentoinnin poliittiset piirteet olisivat tulleet näkyvämmiksi. (vrt. Palonen 1997, 90)

Harmaa valtakunta

Samassa avainlauseessa on myös keskeinen termi "l'adhésion". Kyllä kyse on tietysti teesien ja niitä tukevien argumenttien hyväksymisestä ja kannatuksesta, mutta myös tämä antaa hieman liian passiivisen kuvan ideasta. Kyse on myös varsinkin toiminnasta puhuttaessa myös "sitoutumisesta" tai "sitoutumisesta" kuten Summa on ajatusta selittänyt (Summa, 66; ks. myös Arnold, xii).

Alkuperäistekstissä kreikkalaisilla kirjaimilla olevat sanat (esim. eulogos, RV, 8; ER, 16) Lehto on jättänyt alkuperäiseen asuun. Tämä on huono ratkaisu. Lukijaksi siis oletetaan filosofiaan perehtynyt ja kreikkaa osaava henkilö, joka jo tuntee Perelmanin entuudestaan. Eikö olisi realistisempaa olettaa lukijaksi retoriikasta kiinnostuneet aloittelijat?

Nyt tarkka lukija joutuu joka kerta kavaamaan esiin esimerkiksi teoksen englanninnoksen (eulogos löytyy RR:sta sivulta 2), koska muinaiskreikka ei valitettavasti kuulu monen suomenkielisen lukijan oppineisuuteen eikä alkuteoskaan auta.

Harvoin tekee mieli moittaa kirjoja ulkoasun perusteella, mutta mahtavasta nimestään huolimatta Retoriikan valtakunta on saanut järjestyttävän mitättömät harmaat kan-

net. Niiden perusteella on vaikea uskoa, että retoriikkaa on sanottu "ihmistieteiden entiseksi kuningattareksi" tai tieteen "hivriömäiseksi poikkeamaksi".

Indeksi helpottaisi kirjan käyttöä.

Viitteet

Arnold C. Carrol, Introduction. Teoksessa Chaïm Perelman, *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press, 1982.

Kari Palonen, *Kootut retoriikat*. Sophi, Jyväskylä 1997 (tulossa)

Hilkka Summa, Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Teoksessa Kari Palonen ja Hilkka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere 1996.

Chaïm Perelman, *Retoriikan valtakunta* (= RV)

Chaïm Perelman, *The Realm of Rhetoric* (= RR). University of Notre Dame Press, 1982.

Chaïm Perelman, *L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation* (= ER). Vrin, Paris 1977, seconde édition 1988.

Juha Sihvola

Pelkkää retoriikkaa

Kari Palonen ja Hilkka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere 1996. 320 s.

Palosen ja Summan toimittama antologia tarjoaa mielenkiintoisen ja monipuolisen katsauksen retoriikan teemoja käsittelevään keskusteluun Suomen humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä. Teos jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä käsitellään retoriikan historiaa ja yleisiä teoreettisia lähtökohtia, toisessa retoriikan roolia poliittisessa teoriassa ja kolmannessa esitellään esimerkkitapausten valossa retorista näkökulmaa suomalaisessa politiikan tutkimuksessa.

Ensimmäisen osan aloittaa Pirkko Haapasen rikassisältöinen johdatus antiikin puhetautoon. Kirjoittaja tuntee hyvin sekä keskeisimmät alkulähteet että aihetta koskevan uuden tutkimuksen. Lukijalle käy selväksi, että nykyretoriikkassakin käytössä olevista käsitteistä ja jaotteluista suurin osa palautuu Aristoteleeseen ja Ciceroon. Hilkka Summa esittelee kolmea uuden retoriikan teoreettikkaa, amerikkalaista Kenneth Burkea, belgialaista Chaïm Perelmania ja brittiläistä Stephen Toulminia. Lievästä kulkimukkuudesta huolimatta tekstin ansiona voi pitää kansainvälisestä tutkimuksesta

toistaiseksi puuttunutta vertailevaa näkökulmaa näihin kolmeen ajattelijaan.

Matti Leiwon ja Sari Pietikäisen ytimekäs esitys käsittelee kielen käytön ja kielellisen vuorovaikutuksen teoriaa eli pragmaatiikkaa. Marja Keräsen tieteen tutkimusta käsittelevä teksti kiinnittää huomiota siihen, että tieteenalat ja tutkimuskäytännöt ovat retoriikan muovaamia ja käyttävät hyväksien retorisia keinoja silloinkin — tai ehkä erityisesti juuri silloin — kun ne esiintyvät subjektiivisista näkökulmista irrottautuneen totuuden edustajina.

Kirjan toisen ja kolmannen osan rajanveto on jokseenkin liukuva sen takia, että jo politiikan teorialle omistettuun toiseen osaan sijoitetut Sakari Hännisen ja Matti Hyväriksen artikkelit keskittyvät huomattavalta osalta empiirisen poliittisen aineiston erittelyyn. Hännisen esitystä lukiessa saattaa jäädä kysymään, miksi ideologiset lähtökohtansa piilottavaa poliittista kielenkäyttöä kutsutaan retoriseksi ehdollistamiseksi. Konstikkaan alun jälkeen artikkeli kuitenkin valottaa onnistuneesti, miten kyseinen ilmiö tapahtuu EVA:n raportissa *Hyvinvoinnin parempi huomen* (1995). Hänninen kuvaa hyvinvointikeskustelussa yleistä ideologian markkinointia välttämättömyytenä nelivaiheisesti: erimielisyyden peittämisenä, riidan päteväksi erotuomariksi julistautumisena, osapuolia sitovan kielen määrittämisenä ja yksiselitteisen ratkaisun kuvausmahdollisuuden uskotteluna.

Kolmannessa osassa artikkelikokoelmien yleinen perusongelma eli hajanaisuus käy ilmeisimmäksi. Aiheet vaihtelevat parlamenttikyselyistä maatalouspolitiikan, viime presidentinvaalien ja Persianlahden sodan kautta atk:n käyttöön politologisen aineiston analyysissä.

Palosen ja Summan kokoelma osoittaa, että retoriikkaa koskeva keskustelu on selvästi katalysoinut suomalaista valtio-opin ja muidenkin tieteenalojen keskustelua. *Pelkkää retoriikkaa* antaa aiheesta kiinnostuneelle runsaasti virikkeellisiä lukuhetkiä.

Vailla ongelmia teos ei kuitenkaan ole. Olisin suonut, että toimittajat olisivat johdantoartikkelissaan hieman jämäkämällä kädellä määritelleet, mitä he tarkoittavat käsitteellä retoriikka — minkä olisi voinut tehdä yksittäisten kirjoittajien käsiä mitenkään sitomatta. Aloittamalla Richard Rortyn itsessään retorisesta huomautuksesta humanistisen kulttuurin "retorisestä käänteestä" toimittajat vahvistavat vaikutelmaa, että retoriikasta on tulossa yksi suomalaisenkin intellektuaalisen keskustelun mahtisanoista, jota on hyvä viljellä katu-uskottavuutensa varmistamiseksi mutta jonka merkitys jää useimmille käyttäjillekin epäselväksi (vrt. diskurssi, (post)moderni, vapaus, järki, kokonaisvaltainen). Jää kysymään, onko *Pelkkää retoriikkaa* -teoksen kirjoittajien retoriikkakäsityksillä yhteistä pohjaa sen-

kään vertaa, että teksteillä olisi ollut mitään toivoa löytää tietään yhteisten kansien väliin muualla kuin viiden miljoonan ihmisen kielialueen nurkkakunnalla. Erilaisia retoriikan määritelmiä teoksessa toki esitetään, ytimekkäimpänä niistä kenties Pirkko Haapasen antiikkiin palautuva ehdotus retoriikasta oppina puheella tapahtuvan suostuttelun ja vakuuttamisen keinoista. Sekin lienee nykytilanteessa laajennettava koskemaan tekstejä yleensä.

Kaksi lievähköä moitetta lienee vielä paikallaan esittää. Antiikin retoriikan ohella avartavaa olisi ollut retoriikan historian muidenkin vaiheiden käsittely, jota useiden kirjoittajien viittailut mm. Brian Vickersin tunnettuun historiateokseen *In Defense of Rhetoric* eivät täysin korvaa. Kokoelmaa vaivaa myös keskivertoa suurempi kapulakielisuus. Tällä saralla eräänlainen huippu on johdannossa esitetty luokittelu polity-, policy-, politikointi- ja politisointi-retoriikkaan. Vaikka politologia epäilemättä tarvitsee teknistä terminologiaa, neljän näin samankaltaisen sanan käyttö poliittisen retoriikan lajien erottamisessa ei kyllä ole ideaalista havainnollistamista ainakaan asiasta kiinnostuneen ulkopuolisen kannalta.

Positiiviseksi lopuksi voi sanoa, että *Pelkkää retoriikkaa* -teoksen tekee tutustumisen arvoiseksi jo pelkästään Kari Palosen artikkeli ”Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa”, joka erittelee ajatuksia herättävällä tavalla Quentin Skinnerin

aatehistoriallista tutkimusmetodologiaa. Skinnerhän on 1960-luvulta alkaen kritisoinut poleemisesti anglosaksisten valtavirtausten tapaa ymmärtää poliittisen teorian historia joko sarjana teoreettisia esityksiä ikuisuuskysymyksistä, joita vakiintuneen suurmieskaanonin jäsenet ovat käsitelleet enemmän tai vähemmän ansiokkaasti, tai vaihtoehtoisesti ideologisina puheenvuoroina, jotka voidaan tulkita niiden kirjoittajien tarkoituksista riippumattomien poliittisten käytäntöjen jälkikäteisoikeutuksiksi. Skinnerin retorinen käänne merkitsee poliittisen teorian radikaalia kontekstualisointia, joka ei merkitse vain historistista anakronismin välttämistä vaan huomion kiinnittämistä poliittisen teorian teksteihin retorisissa kamppailutilanteissa esitettyinä poliittisina tekoina. Palonen kutsuu poliittikan teoreetikon tarkoituksia kömpelösti ”pointeiksi”, mutta esityksestä käy kyllä ilmi, että monia historiallisia tekstejä on valaisevampaa tulkita poliittisten taistelujen tuiskeessa kirjoitetuina pamfletteina kuin akateemisena filosofointina.

Toisaalta Skinnerinkin kohdalla epäilyksen sana on paikallaan, varsinkin kun miehen ihailuun alkaa Suomessa liittyä jo tarpeetonta provinssihenkiä nöyristelyä. Englannissahan retorinen käänne on ehtinyt parin viime vuosikymmenen aikana poikia pilvin pimein kontekstisidonnaisia tutkimuksia paikallisen poliittisen ajattelun suurja vähän pienmiehistäkin. Ei kai ole syytä

ajatella, että kontekstualistinen ”pointtien” eksplikointi olisi ainoa syy kiinnostua poliittisen teorian historiasta, vaikka tällaisen lähestymistavan ”antropologisena oikeutuksena” voidaankin viitata siihen, että se auttaa purkamaan nykyhetken satunnaisuuksia koskevia harhaanjohtavia universaalisuusoletuksia?

Filosofian historiassa erotetaan usein historiallis-filologisen tutkimuksen ja historiasta virikkeitä ammentavan systemaattisen kehittelyn ohella kolmas tie: historiallisia tekstejä koskeva filosofinen tutkimus. Se valitsee kohteekseen historiasta nykynäkökulmasta kiinnostavia kysymyksiä, käyttää tietoisesti nykyfilosofian käsitteitä ja metodeja, eksplikoi historiallisen kohteen lausumattomia oletuksia ja yhdistelee kohteensa aineksia toisin kuin tekijä alun perin tarkoitti. Tämä tekijän alkuperäisen tarkoituksen ylittäminen ei kuitenkaan ole anakronistista, koska se argumentoi tulkintansa historiallisiin lähteisiin viitaten ja tekee eron tulkinnan historiallisessa kontekstissa saaman merkityksen ja sillä nykyfilosofian kannalta olevan arvon välillä.

Mitä ilmeisimmin vastaavat metodologiset erottelut voidaan tehdä myös poliittisen teorian tutkimuksessa. On vahinko, jos joku tulkitsee Skinnerin retorisen käänteen merkitsevän teoreettisemmin ja systemaattisemmin orientoituneen poliittisen aatehistorian mahdollisuuden kiistämistä tai sen luokittelemista anakronistiseksi sokeudeksi.